

INWENTARZ PRZEDMIOTÓW KULTU BŁOGOSŁAWIONEGO
BOGUMIŁA

Przedmiotów kultu bł. Bogumiła¹ trzeba szukać w parafii Dobrów (diec. włocławska, dekanat kolski), na terenie której urodził się, wybudował kościół parafialny, w którym pracował jako proboszcz i gdzie, po zrzeczeniu się godności arcybiskupiej, po dwunastu latach pustelniczego życia pogrzebano jego zwłoki. Drugą miejscowością, bogatą w pamiątki po Błogosławionym, jest Uniejów, dokąd w 1668 roku arcybiskup Mikołaj Prażmowski przeniósł jego relikwie. Uwagę musi też zwrócić Gniezno, gdzie bł. Bogumił sprawował rządy arcybiskupie. Te miejscowości, związane z jego życiem, zajmują najwięcej miejsca w spisie inwentarza jego kultu. Poza tymi można natrafić i w innych miejscowościach dzieła sztuki jemu poświęcone.

Wśród przedmiotów kultu bł. Bogumiła na pierwszym miejscu należy wymienić jego relikwie i ich pomieszczenia, a następnie obrazy i rzeźby, przedstawiające Błogosławionego, w końcu inne obiekty, powstałe ku jego czci.

Takie spojrzenie na inwentarz kultu bł. Bogumiła zadecydowało o rozplanowaniu materiału na cztery części: 1) relikwie i relikwiarze, 2) obrazy, 3) rzeźby, 4) inne przedmioty kultu z uwzględnieniem ich topograficznego rozmieszczenia.

I. RELIKWIE I RELIKWIARZE

Dobrów w 1926 roku, w którym odbyły się uroczystości z tytułu uznania przez Stolicę Świętą kultu *beati vel sancti* Bogumiła, otrzymał na powrót część zabranych w 1668 roku do Uniejowa relikwii Błogosławionego. Jest to kość ręki, długa 20 cm, szeroka 2,5 cm, zwietrzała na powierzchni. Przechowuje się ją w kupionej wtedy srebrnej trumience, ozdobionej na rogach uskrzydłonymi główkami aniołów, po bokach sercem i krzyżem, mającej 40 cm długości, 25,5 cm szerokości i 15,5 cm wysokości. Trumienka zamyka się na śruby, przez których otwory przeciąga się taśmę, związaną na końcach pieczęcią. Jest ona wystawiona w ołtarzu kaplicy bł. Bogumiła w kościele parafialnym.

Dobrów posiada także relikwiarz w kształcie ręki, rzeźbiony w drzewie

¹ Artykuł ten jest rozdziałem większej pracy pt. Dzieje kultu błogosławionego Bogumiła, pozostającej w maszynopisie.

i polichromowany. Przedstawia on rękę bł. Bogumiła od łokcia w połałdowanej szacie, trzy palce wyprostowane, mały i bezimienny zgięte na dłoni. W przedramieniu od strony dłoni znajduje się oszklone wgłębienie kształtu prostokątnego na umieszczenie relikwii, których jednak obecnie nie ma i nie można ustalić, kiedy i w jakich okolicznościach zaginęły.

Uniejów, do którego w 1668 roku przeniesiono wszystkie relikwie bł. Bogumiła z Dobrowa i Gniezna, jest znacznie bogatszy w święte jego szczątki niż Dobrow.

W zakrystii kościoła uniejowskiego przechowuje się czaszkę Błogosławionego, zachowaną w dobrym stanie, owiniętą w białego koloru materię, na której widać resztki pieczęci. Cenna ta relikwia jest umieszczona w relikwiarzu w postaci popiersia bł. Bogumiła (il. 4). Przedstawia ono Błogosławionego z długą brodą, głowę nakrywa ruchoma infuła, po której odchyleniu widać zawiniętą czaszkę, a na dnie relikwiarza rozrzucone luźno cząstki kości. Popiersie jest wysokie 48 cm, wykonane z miedzi i posrebrzane. Fundował je w 1882 roku miejscowy proboszcz, ks. kanonik Tomasz Bukowski, o czym świadczy wyryty na nim napis: „Varsoviae 1882 S. Bogumili Archiep. Gnesn. X. T. B.“

Najstarszym relikwiarzem w Uniejowie jest cynowa trumienka, długa 51 cm, szeroka 18 cm i wysoka 21 cm, mająca po obu bokach po cztery osadzone w paszczach lwów rączki, ozdobione motywami geometrycznymi, sprawiona w 1663 roku przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Wacława Leszczyńskiego, o czym można się przekonać z wyrytego na niej napisu: *D.O.M. Qui gloriosus est in Sanctis, et Beato Bogumilo olim ArchiEpiscopo Gnesnensi in hac vita sibi adamata solitudine quiescenti, cum felicis memoriae Mathias Łubiński ArchiEpiscopus Gnesnensi, cultui, Venerationi publicae proposuerat, quasi redivivum e flammis Phenicem, post haustam incendio Ecclesiam, urnam ignis non est ausus liquefacere: venerare Hospes miraculum, ossa, tela subtilioris serici, tecta, insolens elementum, attractare non est ausum, sacra haec sui Praedecessoris Lipsana, Eidem publicam et primariam devovens incolumitatem in hoc recendit tumulo Venceslaus Comes de Lesno ArchiEpiscopus Gnesnensi. Anno Domini 1663. Die 3. Mensis Februarii*“. Inskrypcja nawiązuje do uratowania relikwii z pożaru, jakiemu w 1661 roku uległ drewniany kościół dobrowski. Według protokołu z października 1946 roku, sporządzonego przez biskupa włocławskiego Karola Mieczysława Radońskiego z rewizji relikwii, do trumienki tej wtedy złożono w sześciu opieczętowanych kopertach odnalezione po wojnie relikwie bł. Bogumiła, pudeleczek, zawierające prochy znalezione pod sarkofagiem w Uniejowie, oraz zieloną i czerwoną materię, używane prawdopodobnie do owijania świętych szczątków. Trumienka jest opasana taśmą, przewleczoną przez rączki, której końce łączy wyciśnięta w laku pieczęć biskupa Radońskiego.

Druga trumienka, drewniana, na czterech toczonych okrągło nóżkach, zaopatrzona ze wszystkich stron w oszklone otwory, mieści poduszeczkę z cząstką rzekomego ornatu bł. Bogumiła. Jest ona także obwiązana taśmą i opatrzona pieczęcią biskupa Radońskiego. Czas jej powstania nie jest znany. Musi jednak być stara, bo drzewo jest poważnie nadpróchniałe.

W kaplicy Matki Boskiej Karmelitańskiej, na mensie ołtarzowej przy sarkofagu bł. Bogumiła, stoi srebrny, pozłacany relikwiarz barokowy

w kształcie monstrancji, w którym znajduje się cząstka kanonicznego palca Błogosławionego.

Trzecią miejscowością, związaną z życiem bł. Bogumiła jest Gniezno. Utraciwszy jego relikwie w 1668 roku, odzyskało ich cząstkę w 1926 roku. Przechowuje się ją w lnianym, opieczętowanym zawiniątku o wymiarach 16,5×3,3 cm. W 1932 roku zakupiono skrzyneczkowy srebrny, złożony relikwiarz, do którego złożono cząstkę relikwii Błogosławionego, wyjętą z lnianego zawiniątko.

Sąsiadująca z Dobrowem parafia Janiszew również otrzymała w 1926 roku cząstkę relikwii bł. Bogumiła, która w nieznanych okolicznościach zaginęła podczas drugiej wojny światowej. Pozostał po niej relikwiarz w stylu neogotyckim. Na podstawie, wspartej na kolumnienkach, zwieńczonych łukami, spoczywa grób na relikwie, nad którym wznosi się wywyższony kolumnami baldachim, zwieńczony wieżyczkami, infułą, krzyżem i pastorałem. Na relikwiarzu czytamy napis: „Ofiara całej parafii Janiszew swemu Parafianinowi i Patronowi. Rok 1181—1929.“

Szcześliwsze jest Koło, które przechowało relikwie bł. Bogumiła, otrzymane prawdopodobnie także w 1926 roku. Połączony relikwiarz barokowy w kształcie monstrancji posiada należyte zamknięcie. Cząstka relikwii jest umieszczona za szkłem na tle czerwonej materii, przyczepiona do niej czerwonymi nićmi. Pod nią czytamy napis: „Ex ossibus S. Bogumili“. O autentyczności relikwii świadczy nienaruszona pieczęć z napisem: „Curia Dioecesa Vladislaviensis.“

Duże zaciekawienie budzi cząstka relikwii bł. Bogumiła w odległym od miejsc jego kultu Nienaszowie, w diecezji przemyskiej. W tamtejszym kościele parafialnym pod wezwaniem Najświętszej M. P., w połączonym gotyckim relikwiarzu, wykonanym w kształcie monstrancji, wysokim 34 cm, wraz z relikwiami św. Donata, znajduje się cząstka kości bł. Bogumiła. W przedniej stronie relikwiarza, za szkłem nad relikwiami św. Donata, przytwierdzona jest cząstka relikwii Błogosławionego długości 2 cm, a w swej najgrubszej części równa 0,8 cm. W tylnej stronie relikwiarza złożony jest dokument z napisem: „Praesentibus testamur, reliquias SS. Bogumili et Donathi, quae in reliquario gothico deaurato collocatae sunt, esse authenticas. Premisliae 30/3. 904 † Josephus Sebastianus“. Po wyjęciu tego dokumentu widać odcisniętą w czerwonym laku pieczęć z przewleczoną czerwoną nitką i napisem: „Sigillum Curiae Eppalis Premisliensis. R. L.“ Zagadki cząstki relikwii w Nienaszowie nie można rozwiązać, ponieważ akta parafii nienaszowskiej i diecezji przemyskiej nie posiadają żadnych dokumentów jej przekazania.

Po ośmiu wiekach, obfitujących na naszych ziemiach w klęski i zniszczenia, posiadamy nadal znaczną część relikwii bł. Bogumiła i sporą ilość relikwiarzy. Najwięcej ich znajdujemy w Uniejowie, gdzie święte szczątki najdłużej były przechowywane. Po nim idzie Dobrow i sąsiadujące z nim parafie, gdzie kult Błogosławionego był najwyższy. Nie zawodzi też i Gniezno, gdzie był arcybiskupem. Szkoda, że nie można rozwiązać tajemnicy cząstki w Nienaszowie, świadczącej o przestrzennym zasięgu kultu bł. Bogumiła. Przetrwanie przez tak długi okres tyłu relikwii i ich pomieszczeń świadczy o głębokim przywiązaniu wiernych do Błogosławionego i troskliwości stróżów jego kultu.

II. OBRAZY

Postać bł. Bogumiła, najpierw magnata, potem proboszcza, najwyższego dygnitarza kościelnego w ówczesnej Polsce, w końcu pustelnika w Dobrowie, urzekła wyobraźnię artystów. Twórczością swą przyczynili się malarze do szerzenia jego kultu, odtwarzając sceny z życia na płótnie i na ścianach świątyń.

Dobrow, mniej zasobny w relikwie, może się za to wykazać większą liczbą dzieł malarskich o motywach Bogumiłowych.

Największą wartość artystyczną przedstawia dużych rozmiarów obraz olejny na płótnie, wysoki 215 cm, umieszczony nad bocznym ołtarzem po północnej stronie kościoła parafialnego (il. 3). Obejmuje go artystyczna, malowana i częściowo złożona rama. Wyszedł spod pędzla nieznanego artysty w 1660 roku, jak świadczy umieszczona na nim data. Restaurowano go w 1731, 1845 i ostatnio w 1925 roku w pracowni prof. Rutkowskiego w Warszawie. Środkowy motyw tego obrazu przedstawia bł. Bogumiła w rokiecie, stule i kapie, z rękami na krzyż na piersiach złożonymi, z głową bez nakrycia, otoczoną nimbem, z wzniesionymi ku niebu oczyma, wpatrzonymi w Najśw. Maryję Pannę z Dzieciątkiem na ręku, w św. Wojciecha, innych świętych i aniołów. Od ust Błogosławionego do Najśw. Panny biegnie napis: „Jesu Fili Dei et Virginis Mariae, susceptor esto animae meae“. Bł. Bogumił stoi nad rzeką, przepelnioną rybami, garnącymi się do jego stóp. Główny motyw otacza szesnaście mniejszych scen, obrazujących życie, cnoty i cuda Błogosławionego. Pod każdą artysta umieścił łaciński napis objaśniający. Pierwszy z bocznych obrazów przedstawia bł. Bogumiła, gdy jako dziekan kapituły gnieźnieńskiej przewodniczy w śpiewie liturgicznym. Na drugim aniołowie przenoszą go cudownie z Gniezna do Dobrowa. Trzy następne dotyczą działalności proboszcza w Dobrowie, przedstawiają przeprowadzanie przez wylaną wodę zdążających do kościoła wiernych, głoszenie w świątyni dobrowskiej słowa Bożego i rozdawanie ludziom ryb w czasie panującego głodu. Szósty z kolei wyobraża cudowne przeniesienie przez aniołów z Dobrowa do Gniezna. Siódmy przedstawia wybór i konsekrację na arcybiskupa gnieźnieńskiego Dwa następne obrazują działalność arcybiskupią, jak bł. Bogumił broni przed żołnierstwem dóbr kościelnych i nadaje Cystersom Dobrow i inne wsi na fundację klasztoru. Na dziesiątym oglądamy rezygnację z arcybiskupstwa przed pap. Aleksandrem III. Jedenasty przedstawia życie kontemplacyjne i umartwienie Błogosławionego na puszczy w Dobrowie, dwunasty jego śmierć 10 czerwca 1182 roku, trzynasty pogrzebanie zwłok w stroju pontyfikalnym w kościele dobrowskim. Trzy ostatnie sławią zdziałane za jego pośrednictwem cuda: wskrzeszenie padłego kupcowi kolskiemu konia, ocalenie obywateli kolskich i uniejowskich od ognia i przywracanie chromym władzy, ślepych wzroku, chorym zdrowia. Obraz ten o ciekawej kompozycji, której centralna scena przedstawia już osiągniętą przez bł. Bogumiła świętość, a miniaturowe obrazki boczne jego dążenie do doskonałości i czyny pośmiertne, zamionuje dobry pędzel. Był on też wzorem dla innych malarzy, którzy z niego czerpali motywy.

W ołtarzu w kościółku „na puszczy“ w Dobrowie, gdzie miała być pustelnia bł. Bogumiła, znajduje się obraz malowany olejno w 1887 roku przez L. Jabłońskiego. Widzimy na nim Błogosławionego w stroju pontyfikalnym, w rokiecie, czerwonej kapie, z pastorałem w ręku, z infułą na głowie, oto-

czoney nimbem. Prawą ręką wskazuje na kościół, jako fundator świątyni dobrowskiej.

Obraz przechowywany na plebanii w Dobrowie, malowany olejno na płótnie w 1887 roku przez tegoż L. Jabłońskiego, przedstawia bł. Bogumiła w sile wieku, bez zarostu, w stroju Kamedułów, których regułę miał przyjąć po rezygnacji z arcybiskupstwa. Widzimy go więc w białym habicie, przepasanym białym pasem, z pelerynką w kształcie mucetu, z piuszką na głowie. Błogosławiony stoi nad wodą, w lewej ręce trzyma okrągłe naczynie z ziarnem, a prawą rzuca je wychylającym się rybom. Po lewej stronie artysta umieścił dwóch aniołków: jeden stojący, trzymając infułę i pastorał, odrzucone przez Błogosławionego, drugi, klęczący i wpatrzony w niego wypisuje słowa: „S. Bogumił[e] módl się za nami“. W dali widnieje kościół, oznajmiający fundatora świątyni (il. 1).

Ostatnie malowanie kościoła dobrowskiego w latach 1913—1916 pozostało malowidła ściennie, związane z bł. Bogumiłem. Nad łukiem w przejściu z nawy do prezbiterium oglądamy obraz ścienny, objaśniony napisem: „Bł. Bogumił cudownie chodzi po wylanej rzece Warcie i lud za sobą do kościoła prowadzi“. Obraz nie przedstawia wartości artystycznej, a umieszczenie na nim murowanego kościoła razi anachronizmem.

Z napisu, umieszczonego w kościele parafialnym nad drzwiami wiodącymi do zakrystii dowiadujemy się o życiu bł. Bogumiła i dziejach kościoła dobrowskiego. Czytamy tam: „Błog. Bogumił Proboszcz Dobrowski Arcybiskup Gnieźnieński urodzony w roku 1116. Erygował parafię i wybudował kościół 1136. Wyświęcony na kapłana 1140. Objął probostwo Dobrowskie 1142. Zatwierdzony Dziekanem Kat. 1150. Prekonizowany na Biskupa 1166. Otrzymał od Stolicy Świętej Paliusz jako Prymas 1167. Zrezygnował ze Stolicy Arcybiskupiej i osiadł na puszcy w Dobrowie 1170. Zakończył swe Święte życie 1182. Relikwie Święte podniesione 1257. Cuda stwierdzone przez Arcp. 1443. Starania o kanonizację od 1610. Figura, Obraz i Ołtarz w Kościele 1638. X. Arcp. Leszczyński opieczętował własnoręcznie relikwie 1663. Obecny kościół murowany budował X. Rossowski z parafianami 1768 i powiększył go X. Zalewski 1888. Pomalował i przyozdobił X. J. Langier 1913—1916 r.“. Podane z taką dokładnością daty muszą budzić zastrzeżenia, skoro ustalenie chronologii życia bł. Bogumiła, z powodu braku dokumentów, nastęrcza historykom trudności wprost nie do pokonania. Sprostowaniu musi też ulec tytuł prymasa, którego za życia bł. Bogumiła w Polsce nie znano.

Po przeciwnej stronie, nad wejściem do kaplicy bł. Bogumiła, wymalowano tablicę z wykazem proboszczów parafii Dobrów, wymieniając na pierwszym miejscu: „Błog. Bogumił urod. 1116 r. Pasterzował 1142—1170“. Co do czasokresu duszpasterzowania bł. Bogumiła w Dobrowie trzeba wysunąć zastrzeżenia, gdyż w latach 1142—1170 przez pewien czas pełnił on urząd arcybiskupi, więc nie mógł być równocześnie proboszczem dobrowskim.

Na łuku bramy, prowadzącej do kaplicy bł. Bogumiła, w 1935 roku umieszczono napis: „W X rocznicę beatyfikacji Błogosławionemu Bogumiłowi Dobroczyńcy i Opiekunowi swemu sercem oddani czciciele“. Wewnątrz zaś kaplicy czytamy rozmieszczone na jej ścianach wezwanie: „Błogosławiony Bogumile-Pasterzu Dobrowski, módl się za nami“.

Przy drodze u wejścia do Dobrowa, w dolnej części kapliczki, jest namalowany mały obrazek bł. Bogumiła, przedstawiający go w sutannie, biercie na głowie, rażący brakiem proporcji.

Uniejów posiada jeden tylko obraz olejny, umieszczony w bocznym ołtarzu po stronie Ewangelii, pochodzący z początku XVII wieku (il. 2). Przedstawia on bł. Bogumiła w stroju pontyfikalnym: komży, białej kapie i mitrze na głowie. W lewej ręce Błogosławiony trzyma krzyż arcybiskupi, a prawą wyciąga w stronę rzeki, z której wychylają się ryby. W górnym lewym rogu ukazuje się Matka Boska z Dzieciątkiem, które wyciąga rękę do bł. Bogumiła, jakby mu błogosławiąc. Z samego rogu wyglądają główki dwóch aniołów. W stronę Matki Najświętszej zdążają trzej święci. Dwaj z nich to biskupi (może święci: Wojciech i Stanisław) z pastorałami w rękach. Reprodukcje tego obrazu można spotkać w wielu domach parafian dobrowskich i uniejowskich oraz sąsiednich parafii.

Z polichromii kościoła uniejowskiego, położonej w 1904 roku, opartej całkowicie na motywach z życia bł. Bogumiła, a zniszczonej w czasie drugiej wojny światowej, zachowały się jedynie obrazy w kaplicach.

U Matki Boskiej Karmelitańskiej ogladamy trzy obrazy. Jeden z nich przedstawia konsekrację bł. Bogumiła na arcybiskupa. Błogosławiony z nimbem nad głową, w kapie, klęczy przed trzema biskupami, siedzącymi przed ołtarzem w strojach pontyfikalnych. Z boku stoi dwóch duchownych w komżach, jeden z nich trzyma pastorał. Poniżej tego obrazu, z prawej strony, widzimy scenę nadania Cystersom Dobrowa i innych wsi. Błogosławiony z nimbem nad głową, w stroju duchownym, siedzi za stołem, na którym leży akt nadania. Obok stoją dwaj mnisi w białych habitach cysterskich z pokornie pochylonymi głowami. Po drugiej stronie środkowego obrazu widnieje trzeci, na którym bł. Bogumił w stroju pontyfikalnym, w asyście kleryków, karci żołnierstwo za najazd na dobra kościelne. Na czele trzech zbrojnych w halabardy stoi ich przywódca z toporem w rękę.

W kaplicy Zwiastowania Najświętszej M.P. zachował się obraz Błogosławionego rozmnażającego cudownie ryby nad rzeką. U góry w obłokach ukazuje się Matka Najświętsza z Dzieciątkiem a u jej stóp wznosi się aniołek; nad nim widzimy św. Wojciecha, obok zaś niego trzech zakonników w habitach.

Zachowany obraz w kaplicy P. Jezusa zastawiono później ołtarzem. Podobno przedstawia on pogrzeb Błogosławionego w Dobrowie.

Wszystkie te malatury ściennie, prostej roboty, o miernej kompozycji, nie przedstawiają wartości artystycznej. Pozostawiono je jednak ze względu na ich znaczenie kultowe, przy dawaniu nowej polichromii kościoła w latach 1956—1957, ujmując je tylko w nowe ramy.

Poza Dobrowem i Uniejowem można spotkać obrazy bł. Bogumiła w kilku jeszcze miejscowościach.

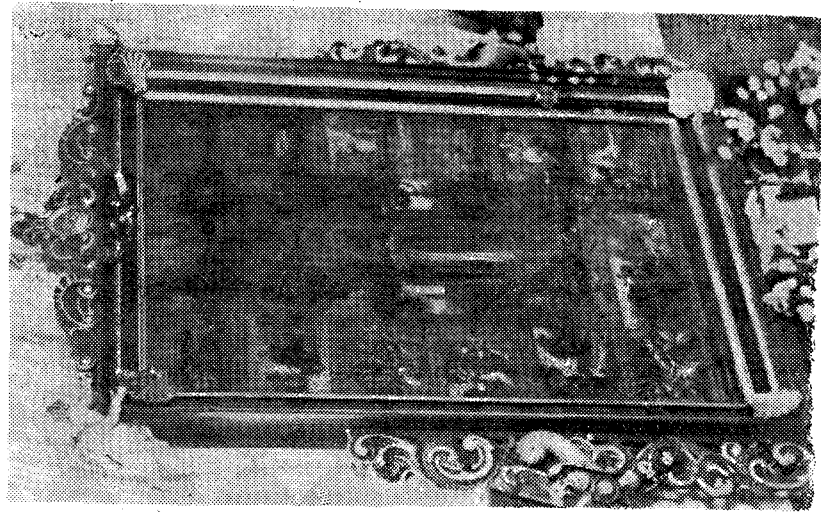
We Fromborku, w kościele katedralnym, w ołtarzu ustawionym przy drugim filarze od prezbiterium po stronie Lekcji, na głównym obrazie św. Wojciech i bł. Bogumił adorują Matkę Boską z Dzieciątkiem na rękę. Pod postaciami świętych artysta umieścił objaśniające napisy złożone. U stóp bł. Bogumiła czytamy: „S. Bogumilus Archi-Episcopus Gnesnensis“. Inskrypcja na predelli ołtarza ujawnia fundatora: „D.O.M. Ad honorem S. Thomae Apostoli sacrum hoc altare struxit Euchardus von Zornhausen Can. Warm., ultimae voluntatis executor Mathei Joannis Judicki J. U. D. Archidiaconi

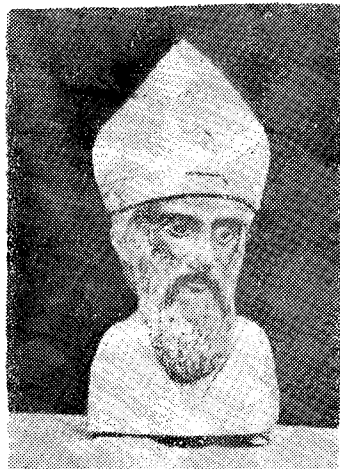
1. Dobrów — obraz błog. Bogumiła.

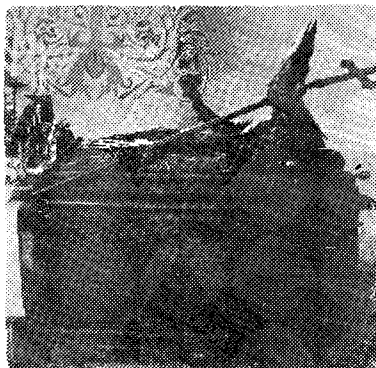
2. Uniejów — obraz błog. Bogumiła.

3. Dobrów — obraz błog. Bogumiła.

4. Uniejów — relikwiarz
błog. Bogumiła.

5. Uniejów — sarkofag
błog. Bogumiła.

6. Koźmin — rzeźba
błog. Bogumiła.

7. Dobrów — figura
błog. Bogumiła.

Pomer. Gnesn. Warm. can. perfici • adornari curaverit". Fundator ołtarza prałat Judycki zabiegał w połowie XVII wieku w Rzymie, w imieniu arcybiskupa Macieja Łubieńskiego, o kanonizację św. Bogumiła.

W Gnieźnie, na jednym z obrazów w katedrze można oglądać bł. Bogumiła w stroju arcybiskupim, z krzyżem w jednej a lilią w drugiej ręce, w towarzystwie bł. Radzyna-Gaudentego.

W Kole, na ul. Bogumiła, prowadzącej w stronę Dobrowa, stoi kapliczka, w niej zaś obraz Błogosławionego, kopia znajdującego się w bocznym ołtarzu w Uniejowie.

W Łądzie, w furcie klasztoru pocysterskiego znajduje się obraz bł. Bogumiła w asyście licznych Cystersów. Przed Błogosławionym, odzianym w szaty biskupie, kape, z infułą i pastorałem stoi krucyfer z krzyżem. Obraz jest wyrazem wdzięczności Cystersów za hojny zapis, jaki uczynił bł. Bogumił na rzecz tego zakonu, czego świadectwem jest umieszczony na nim napis: „Beatus Bogumilus Archi-Episcopus Gnesnensis, amplissimum Patrimonium suum Ordini Cisterciensi, in Polonia recenter propagato confert, ac per manus Fratris sui Boguchvali, eiusdem Ordinis Monachi, Generali Capitulo ad Liberam Dispositionem tradit“.

W Ostródzie, w kościele parafialnym istnieje od 1959 roku malowidło ściennie, przedstawiające bł. Bogumiła w albie i kapie, z głową odkrytą, otoczoną nimbem, z mitrą złożoną u stóp. W prawej ręce Błogosławiony trzyma obraz-popiersie Matki Boskiej z Dzieciątkiem. Jest to dzieło artysty malarza Kirjana, salezjanina, który wykonał polichromię kościoła ostródzkiego.

W Seminarium Duchownym w Warszawie można oglądać portret bł. Bogumiła, przeniesiony tu z prymasowskiego pałacu łowickiego wraz z całą galerią portretów arcybiskupów gnieźnieńskich. Przedstawia on popiersie Błogosławionego w kapie, zapiętej bogatą klamrą, z głową bez nakrycia i nimbem. U dołu czytamy: „Beatus Bogumilus Poray A. G. 14. S. Adalberti M. A. G. 4. consanguineus, verbi Dei zelosus praedicator, pater pauperum, viduarum defensor, pupillarum patronus, sedit in C. G. annis V. In vita et post mortem miraculis clarus. Obiit Dobroviae X Iunii A. Domini MCLXXXII. Corpus iacet Uniejoviae, ubi frequentia fidelium honoratur et colitur“. Portret reprodukowany przez J. Bartoszewicza w dziele *Arcybiskupi gnieźni'eńscy, prymasi...* (T. 1. Warszawa 1858 nr 14).

Wśród obrazów, przedstawiających bł. Bogumiła, można spotkać prawdziwe dzieła sztuki, zwłaszcza między płótnami, jak duży obraz nad bocznym ołtarzem w Dobrowie oraz przechowywany na plebanii dobrowskiej i w bocznym ołtarzu w Uniejowie. Mniejszą wartość mają malowidła ściennie, będące fragmentami polichromii kościołów. Większość dzieł malarskich wyszło spod pędzla anonimowych malarzy i dat ich powstania nie można ustalić.

Artyści sięgali do motywów z życia bł. Bogumiła. Najczęściej przedstawiają go nad brzegiem rzeki, jak przeprowadza lud do kościoła dobrowskiego przez rozlane wody, lub rozdaje zgłodniałym posłuszne jego głosowi ryby. Tło rzeki odpowiada bł. Bogumiłowi, który większość życia spędził w Dobrowie, leżącym w widłach Warty i Neru. Na obrazach widzimy Błogosławionego przeważnie w wieku starszym, z długą brodą, odzianego w szaty pontyfikalne. Wyjątek stanowi obraz na plebanii w Dobrowie, na którym

bł. Bogumił przywdział strój kamedułów i zgolił zarost. Artyści przedstawiają go z Matką Boską, która ukazała mu się przed śmiercią i ze św. Wojciechem, którego brat był prapradziadem bł. Bogumiła.

III. RZEŻBY

W mniejszym stopniu wzbogacają inwentarz kultu bł. Bogumiła rzeźby.

W Dobrowie, w kościółku na puszczy, na bocznej jego ścianie stoi figura Błogosławionego, rzeźbiona w drzewie, cała złożona. Przedstawia bł. Bogumiła w misternie rzeźbionym stroju pontyfikalnym. Na infule, piersiach i lewej stopie widać wgłębienia na pomieszczenia relikwii. Ślady napisów świadczą, że była odnawiana w 1638 i 1724 roku. Datę jej powstania określa się na XVI wiek (il. 7).

Gdy w 1890 roku małżonkowie Siekacze ufundowali cementowy sarkofag, na którego froncie czytamy: „Św. Bogumił ur. 1116 r. w Koźminie, umarł tu na puszczy 1182 r.“, wtedy na jego tumbie ułożono figurę, odnanioną na strychu kościółka na puszczy. Kiedy zaś w 1932 roku sarkofag przeniesiono na puszcze, gdzie obecnie się znajduje, wtedy sprawiono dla niego nową figurę, malowaną olejno, przedstawiającą bł. Bogumiła w pozycji leżącej w stroju pontyfikalnym.

Dawną figurę zabrano do kościoła parafialnego i umieszczono w antepedium ołtarza w kaplicy bł. Bogumiła. Polichromowana, przedstawia Błogosławionego w pozycji leżącej, w stroju biskupim, udzielającego prawą ręką błogosławieństwa a w lewej trzymającego krzyż. W nogach dwa leżące lwy symbolizują odwagę Błogosławionego. Pochodzenie tej figury określa się na drugą połowę XVII wieku.

W czasie gdy proboszczem w Dobrowie był ks. Konstanty Jurgitas (1903—1912), sprawiono rzeźbioną w drzewie figurę bł. Bogumiła dla ozdobienia frontonu kościoła, umieszczając ją tam we wnęce. Później zamieniono ją na feretron, odnowiony przez ks. prob. Piotra Ciszewskiego w 1952 roku. Polichromowany wtedy przedstawia Błogosławionego w stroju pontyfikalnym, ze złożonymi na piersiach rękami. Dwaj klęczący na postumencie feretronu aniołowie podtrzymują bł. Bogumiła.

U niego w może się poszczycić najwartościowszą artystycznie rzeźbą — odlewem mosiężnym, umieszczoną na sarkofagu, znajdującym się od 1945 roku w kaplicy Matki Boskiej Karmelitańskiej (poprzednio na środku nawy kościoła). Statua Błogosławionego w szatach pontyfikalnych z krzyżem arcybiskupim w rękę spoczywa na sarkofagu w pozycji półleżącej; wsparty na łokciu lewej ręki, bł. Bogumił prawą udziela błogosławieństwa (il. 5).

Alba i ornat są misternie rzeźbione. Infuła, manipularz i krzyż są późniejszego pochodzenia. Sarkofag z czarnego marmuru, długi 190 cm, szeroki 61 cm, został wykonany w Gnieźnie razem z figurą na zamówienie arcybiskupa Wacława Leszczyńskiego w 1666 roku. Dłuższe boki sarkofagu są podzielone kolumnkami każdy na trzy pola, wypełnione złożonymi napisami, głoszącymi chwałę bł. Bogumiła i zasługi fundatora. Siódmy napis umieszczono na krótszym boku. Pierwszy z nich wskazuje ofiarodawcę: „D. D. M. Peregrinae olim in Terris Sanctitati, nunc coelestis consorti Beatitudinis, sui Praedecessoris Sancti Bogumili Archiepiscopi Gnesnensis, Sacris Cineribus Hunc struxit et adornavit Tumulum Venceslaus Comes de Lesno Archiepiscopus Gnesnensis Anno

Domini milesimo sexcentesimo sexagesimo sexto“. Pierwszy napis po prawej stronie sarkofagu wychwala pokorę Błogosławionego: *Venerare Hospes humilitatis Prodigium, Sanctum Bogumilum Pontificiam Infulam, Pastorale Pedum, cum hac permutantem solitudine*“. Z drugiego napisu dowiadujemy się o polskim pochodzeniu Błogosławionego, jego pokrewieństwie ze św. Wojciechem i koligacjach: „*Ne putas extranum, Polonus est, Rosa, Sancti Adalberti Succesor X. Eiusdemque pronepotis Castellani Gnesnensis Filius, Radosti Episcopi Cracoviensis Patruelis, Boguchwali Episcopi Posnaniensis Nepos, crede addictum Polonis*“. Następny napis przedstawia cel życia Błogosławionego na pustelni: „*Hic elegit abiectus vivere, humana universa dimittens, et quidquid a contemplatione caelestium retraherat, ne avocaret, declinavit, Deoque et sibi vacare, reliquo vitae fluen[dae] contendit*“. Pierwszy napis po lewej stronie mówi o cudach działających przez bł. Bogumiła: „*Sanctitatem servi sui Deus praepotens vivi et mortui compluribus illustravit miraculis, et scitote, quia mirificavit Dominus Sanctum suum*“. Z drugiego dowiadujemy się o przeniesieniu relikwii do Uniejowa: „*Floruit hic Rosa, odorem Sanctitatis, Anno Domini 1167, nunc Illustrissimi Principis et Reverendissimi Domini, Dni Nicolai in Prażmow Successoris sui quadragesimi noni cura, evidenti Venerabilis Capituli Gnesnensis consensu, huc Translatus Anno Domini 1668, ut magis florescat*“. Jest to już druga aluzja do pochodzenia bł. Bogumiła z rodu Różyców. Ostatni napis głosi opiekę nad relikwiami, cudownie ocalonymi z pożaru kościoła dobrowolskiego: „*Tenuem ne existimes Thesaurum, Qui tot annorum decursu manet illaesus, etiam flamma vorax et insanum elementum sacro pepercit Deposito. O nimis quam verus custodit Dominus ossa Sanctorum, unum ex his non conteretur*“.

Następną rzeźbą w kościele uniejowskim jest figura w neogotyckim fetronie. Polichromowana, przedstawia Błogosławionego w szatach biskupich: komży, infule, z krzyżem w ręku, udzielającego błogosławieństwa.

W Gnieźnie, na szczycie bazyliki prymasowskiej umieszczono w 1934 roku między świętymi Polakami rzeźbę bł. Bogumiła, dzieło Marcina Mrożka. Błogosławiony w stroju pontyfikalnym w prawej ręce trzyma trupa czaszkę.

W Koźminie, wsi należącej do parafii Dobrów, miejscu urodzenia bł. Bogumiła, na gruncie, gdzie według tradycji miał stać jego dwór, postawiono kapliczkę, odbudowaną po drugiej wojnie światowej, w której mieści się stara rzeźba Błogosławionego w drzewie, w szatach pontyfikalnych: komży, kapie, infule (il. 6). W lewej ręce bł. Bogumił trzyma rybę, znak opieki nad ludem w czasie klęski głodowej, prawa jest ułożona do trzymania pastorału, którego brak. Polichromia zniszczona. Stara ta rzeźba, której daty powstania nie można ustalić, ze względu na jej dużą wartość artystyczną, powinna doczekać się fachowej konserwacji.

Wszystkie rzeźby bł. Bogumiła utrwaliły go w stroju arcybiskupim. Trzy z nich: w kościółku na puszczy w Dobrowie, na sarkofagu w Uniejowie i w kapliczce przydrożnej w Koźminie, najstarsze z istniejących, odznaczają się znacznymi walorami artystycznymi. Wszystkie zostały wykonane przez nieznanych rzeźbiarzy.

IV. INNE PRZEDMIOTY KULTU

Pozostałe przedmioty, związane z kultem bł. Bogumiła, znajdujemy w Dobrowie i Uniejowie.

W Dobrowie na puszczy, gdzie bł. Bogumił spędził ostatnie lata swego życia, w 1788 roku wystawiono kościółek pod wezwaniem Błogosławionego. Na ceglany podmurowaniu wznosi się drewniana, szalowana świątynia, nakryta blaszany dachem, uwieńczona wieżyczką. Tutaj odbywają się odpusty w niedzielę po 10 czerwca.

Na cmentarzu przy tym kościółku oglądamy studzienkę, według tradycji wykonaną przez bł. Bogumiła. Wierni przypisują jej wodzie cudowne właściwości. Jest ona otoczona żelaznym ogrodzeniem, do którego przymocowano tablicę z napisem: „Studnia została wykopana przez św. Bogumiła, z której on czerpał wodę do picia przez 13 lat swego pobytu na tej puszczy. Jan Świejkowski, mając w posiadaniu wieś Drzewce od św. pamięci Stefana Łętowskiego kasztelana brzezińskiego, w tejże wsi w roku 1728 zapadł bardzo ciężko na nogi i ból nieznośny cierpiał tak dalece, że postąpić bynajmniej na nie żadną miarą nie mógł. Gdy zaś udał się do Dobrowa do św. Bogumiła i tam chorego zawieziono, z którym cała gromada ludzi ze wsi Drzewce na tę intencję pieszo poszła, trzy razy go oprowadziwszy w koło kaplicy św. Bogumiła i nogi umywszy w studziencie tej, natychmiast zdrowym został i do domu w zdrowiu zupełnym wrócił, który odtąd żadnego bólu w nogach swoich nie czuł. Cud ten stwierdził Ks. dr Bartłomiej Sokołowski Kanonik Płocki“. Ogrodzenie i napis na nim umieszczono w 1932 roku.

Do kaplicy bł. Bogumiła w kościele parafialnym sprawiono żelazną bramę. W górnej jej części na środku widnieją dwie splecione litery B, oraz na połowie ich wysokości na jednym skrzydle P a na drugim D. Litery są skrótem: „Błogosławionemu Bogumiłowi, Pasterzowi Dobrowskiemu“. Bramę wystawiono po 1925 roku.

W kościele w Uniejowie, w prezbiterium po stronie Lekcji, jest wmurowana czarna płyta marmurowa, ufundowana w 1802 roku przez Andrzeja Starzę Topór z Mniszewa, doktora obojga praw, najpierw oficjała uniejowskiego a później łączycyckiego. Złożony napis łaciński opowiada dzieje życia bł. Bogumiła, szeroko uwzględniając jego młode lata i nadanie pięciu wsi Cystersom, oraz wspomina o początkowych dziejach relikwii.

W Uniejowie przechowała się także jedna z sześciu płyt miedziorytniczych, których używano do odbijania obrazów bł. Bogumiła. Zakupił je w 1803 roku tutejszy duchowny Bogumił Domański. Przechowana do dziś przedstawia sarkofag uniejowski, ale jest tak zniszczona, że nie można z niej robić odbitek.

Wśród wiernych w okolicach Dobrowa i Uniejowa można spotkać aluminiowy medalik, wykonany w 1925 roku z okazji zatwierdzenia kultu bł. Bogumiła. Na jednej jego stronie widnieje Błogosławiony w szatach arcybiskupich, z rękoma na krzyż złożonymi na piersiach. W otoku czytamy: „Święty Bogumił w Uniejowie i Dobrowie“. Po drugiej stronie umieszczono datę 27 maja 1925 roku i napis: „Pamiętka kanonizacji“.

Źródła historyczne wymieniają dużo więcej relikwii bł. Bogumiła i dzieł jemu poświęconych, które w ciągu wieków zaginęły lub uległy zniszczeniu. Pozostałe do dziś i wyliczone na tym miejscu, dają świadectwo o nabożeń-

stwie naszych przodków do Błogosławionego, spełniają nadal swą funkcję rozbudzania ku niemu pobożności, szerzenia i pogłębiania jego kultu.

Na podstawie inwentarza przedmiotów i zabytków kultu bł. Bogumiła można stwierdzić, że był on raczej lokalny. Krzewił się w Dobrowie i jego okolicy, a więc w Kole, Janiszewie i Koźminie, miejscowościach związanych z jego urodzeniem, życiem, pracą i zgonem. Od 1668 roku rozkwitł w Uniejowie, po przeniesieniu tam relikwii. Gniezno czci w nim swego arcybiskupa. Jeśli poza tymi miejscowościami spotykamy przedmioty kultu bł. Bogumiła, to istnienie ich można wytłumaczyć wdzięcznością Cystersów dla swego dobroczyńcy, albo fundacją gorących czcicieli Błogosławionego, jakim był kanonik Mateusz Judycki, którego kosztem powstał ołtarz we Fromborku z obrazem bł. Bogumiła.

Drugi wniosek jaki się nasuwa, to przewaga przedmiotów kultu dawniejszego pochodzenia. Największe natężenie tego kultu obserwujemy od XVI do XVIII wieku. Później on maleje. Dopiero po 1925 roku następuje jego ożywienie pod wpływem uznania przez Stolicę Świętą istniejącego od wieków kultu bł. Bogumiła i uroczystego obchodu 750-lecia jego śmierci w 1932 roku. Ostatnie lata, poza odnowieniem i przemieszczeniem niektórych przedmiotów sakralnych, nie wniosły nic nowego do inwentarza.

S u m m a r i u m

DE INVENTARIO RERUM BEATI BOGUMILI CULTUS

Res ad cultum beati Bogumili pertinentes saepenumero Dobroviae, Uneoviae, Gnesnae, locis ubi vitam egit, inveniuntur; praeterea non desunt in paroeciis Dobroviae vicinis atque in patrum Cistersiensium coenobiis; aliis vero in regionibus a beati Viri cultoribus excitantur.

Harum in numero rerum beati Bogumili cultus sunt: 1) tum sacrarum exuviarum thecae in modum exigui capuli Dobroviae, Uneoviae, Gnesnae asservatae, porro clipeus Uneoviae ac SS. Eucharistiae ostensoria Uneoviae, Ianisseviae, Coli posita; 2) tum pigmentis oleo conditis super linteo multoque plures super parietibus factae picturae Dobroviae et Uneoviae, quibus vitae actiones beati Bogumili atque miracula eius interventu patrata exhibentur; 3) sculpturae una cum sarcofago Uneoviae et imprimis figura Beati f:co Cosmineci; 4) denique sacra aedicula Dobroviae, loco quo Colendus Vir obierat, extracta parvusque puteus ad eam locatus, atque a Christi fidelibus in eorum domibus ipsius imagines pietate cultae et metallicaee eius icunculae super pectus pie gestatae.

Quarum rerum maior pars saeculis XVI, XVII, temporibus praestantioris beati Bogumili cultus, orta erat.